

Een crisis van onvoorziene mogelijkheden

E-mail interview met Kristin Feireiss

Marc Schoonderbeek

Welke rol speelde het NAi volgens u achteraf gezien bij de presentatie van architectonisch (super)modernistisch experimenteel werk in Nederland gedurende de periode dat u leiding gaf aan het instituut?

Een instituut als het NAi moet in een internationale context functioneren en zich profileren. Daarbij speelt de Nederlandse architectuur een belangrijke, maar niet de enige, rol. Mijn belangrijkste doel was niet om architectonisch (super)modernistisch experimenteel werk te presenteren of om me te concentreren op het promoten van de Nederlandse architectuur in het algemeen. Toen ik het NAi leidde, zag ik het als mijn taak om het Nederlandse architectuurdebat uit te breiden tot een internationale dialoog, een wereldwijde gedachtewisseling. Promotie is een taak van de regering, die in mijn 'Hollandse dagen' veel aandacht voor cultuur had – ik hoop trouwens dat dat nog steeds zo is. Met name de architectuur werd beschouwd als iets wat deel uitmaakte van de nationale identiteit van Nederland. De betrokken ministeries ondersteunden allerlei activiteiten op dat gebied, zoals publicaties, tentoonstellingen en congressen, soms via culturele organisaties zoals het Stimuleringsfonds voor Architectuur. Jonge architecten kwamen in aanmerking voor starterssubsidies en er was enorm veel steun voor onderzoeksprojecten op het gebied van de architectuur en stedenbouw, niet alleen aan de universiteiten maar ook bij de architectenbureaus. Nogmaals, daarom was het volgens mij niet de voornaamste taak van het NAi om deel te nemen aan de overheidsstrategie. Het NAi legde zich toe op de volgende fase: de architectuur onder de aandacht van een breder publiek brengen in Nederland, en het stimuleren en intensiveren van de internationale dialoog.

Verschilt deze aanpak op enigerlei wijze van het 'programma' of 'doel' dat het NAi oorspronkelijk wilde bereiken? Werd u verrast, in positieve of negatieve zin, door datgene wat het NAi probeerde te bereiken met zowel de Nederlandse als de internationale dialoog?

Mijn benadering verschilt niet alleen van het doel dat het NAi zich oorspronkelijk stelde, zoals we zojuist besproken hebben. Toen ik als relatieve buitenstaander naar Nederland kwam, was een van de eerste verrassingen het feit dat er een diepe kloof gaapte tussen de architectuur in de praktijk en in theorie – misschien is die er nog steeds. Enerzijds ontwerpen architecten buitengewoon innovatieve en experimentele gebouwen en anderzijds houden architectuurcritici en -historici stevig vast aan de vooral Nederlandse modernistische traditie. Een hedendaags architect werd alleen geaccepteerd als zijn of haar werk onder die noemer viel en iedere nieuwe trend in de architectuur diende op de een of andere manier bij deze ongetwijfeld buitengewone Nederlandse traditie te horen.

De lotgevallen van mijn eerste tentoonstelling bij het NAi over jonge Nederlandse architecten, getiteld 'Nine+One. Ten Young Dutch Architectural Offices', vormen een veelzeggende illustratie van de andere aanpak die ik heb geïntroduceerd. Anders dan in het concept voor een eerdere NAi-tentoonstel-

ling over jonge Nederlandse architecten, getiteld 'Modernisme zonder dogma', verbond ik mijn selectiecriteria niet aan een bepaalde stijl. De deelnemers aan de 'Nine+One'-tentoonstelling hadden een analytische aanpak gemeen, en dat geldt voor deze generatie Nederlandse architecten in het algemeen. Voor hen kwam architectonische vorm voort uit een ontwerpstrategie en niet uit een stilistisch idioom. In het begin kreeg deze tentoonstelling in Nederland heel veel kritiek, omdat de opvattingen over architectuur van deze jonge architecten niet in stilistisch soortgelijke architectuur resulteerden. Zelfs het Stimuleringsfonds was niet bereid de tentoonstelling te ondersteunen. De tentoonstelling, die een nieuwe kijk op de Nederlandse architectuur voorstond, werd uiteindelijk een groot succes dankzij een positieve ontvangst in de internationale media. Opeens bleek het mogelijk om een rondreizende versie te organiseren, ditmaal ondersteund door het Stimuleringsfonds, en die is bijna overal ter wereld te zien geweest.

Was de aanpak die u bij het NAi introduceerde fundamenteel anders dan die van het programma van de Aedes Gallery in Berlijn? Werden de grote tentoonstellingen over en door Libeskind en Morphosis bijvoorbeeld georganiseerd met een bepaald vooropgezet doel, anders dan dat van de 'Nine+One'-tentoonstelling?

Met deze en vele andere tentoonstellingen heb ik geprobeerd mijn blik los te maken van enig nationaal of internationaal stilistisch idioom of vooroordeel over ontwikkelingen in de architectuur.

Het concept dat ik bij het NAi ontwikkelde week niet af in vergelijking met het programma van *Aedes*, want ik zag en zie mezelf vooral als iemand die communiceert, stimuleert en zelfs provoceert op het gebied van de architectuur en het maakt niet uit in welk land of bij welk instituut ik werk. Er waren echter zeker grote verschillen waar het ging om geld, om schaal (de enorme hoofdtentoonstellingsruimte) en, ten slotte, om mogelijkheden. Toen ik directeur van het NAi werd, vond ik het hoogst verbazingwekkend en fantastisch om te merken dat het bestuur van het NAi me de vrijheid gaf om mijn eigen strategie en concept te ontwikkelen. Die strategie berust op de overtuiging dat hedendaagse architectuurmusea zowel een culturele als een sociale opdracht hebben en dat de architectuur integraal deel uitmaakt van het culturele, politieke, sociale en economische leven. Een ander aspect dat van grote invloed was op mijn tentoonstellingsprogramma was de behoefte om de architectuur en stedenbouw niet alleen onder de aandacht van deskundigen, maar ook onder de aandacht van het publiek te brengen. Zodoende wilde ik algemene waardering voor omgevingsvraagstukken opwekken, om het publiek te stimuleren de eigen omgeving te begrijpen, te appreciëren en te beschermen.

Bij de tentoonstellingen van Libeskind en Morphosis wilde ik het oeuvre van hoogst conceptuele en experimentele architecten presenteren in tentoonstellingsinstallaties die niet alleen een afspiegeling van hun werk waren, maar ook een ongekennde ruimtelijke en emotionele ervaring bij de bezoekers teweegbrachten: een ervaring die alles wat zij gewend waren oversteeg. Met deze tentoonstellingen wilde ik beroeren, niet beleren.

Ik wilde de bezoekers nieuwsgierig maken naar de architectuur, maar niet alleen met deze twee tentoonstellingen. Uit thematische tentoonstellingen zoals 'Blank' over Zuid-Afrika en 'TotalScape' over Japan en zelfs de tentoonstelling 'Het Stadion. De architectuur van massasport' bleek duidelijk dat de architectuur niet los kan worden gezien van politieke, sociale en economische ontwikkelingen. Die vinden niet alleen ver van ons bed plaats, maar het zijn mondiale kwesties die op dit moment in Nederland voelbaar zijn. In uw introductie stelde u dat de architectuur op een veel fundamenteeler niveau zou

moeten reageren op maatschappelijke veranderingen, en deze tentoonstellingen hebben het belang van dergelijke ontwikkelingen al jaren geleden kenbaar gemaakt.

Nederlandse architecten klagen tijdens debatten al jaren over een gebrek aan kritische reflectie binnen de beroepsgroep. Hebt u dat gebrek inderdaad ook ervaren toen u als buitenlander naar Nederland kwam? Zo ja, is dat anders bij debatten in andere landen, zoals Duitsland?

Gedurende mijn Hollandse periode bleek mij niet zozeer een gebrek aan kritische reflectie onder architecten als wel een onvermogen onder critici en architecten om een zelfde taal te spreken. Beide namen regelmatig deel aan publieke debatten, maar het leek altijd net alsof ze niet met elkaar wilden communiceren, of dat echt niet konden. Ze gaven er de voorkeur aan elkaar te observeren. Terwijl de Nederlandse architecten de landsgrenzen en de grenzen van hun eigen discipline wilden overschrijden, bleven de critici vasthouden aan de Nederlandse modernistische traditie.

Volgens mij is het ook een probleem dat niet alleen critici, maar Nederland in het algemeen zich te veel concentreert op nationale en regionale thema's. Om een recent voorbeeld te geven: de Rotterdamse Architectuuriënnale 2005 was volgens de aankondiging internationaal, maar bij de opening werden alle toespraken in het Nederlands gehouden en ze gingen allemaal over Nederlandse kwesties. Dat is niet erg uitnodigend en draagt niets bij aan de internationale dialoog over architectuur. Slechts enkele architectuurcritici zijn op de hoogte van de mondiale ontwikkelingen en in staat om de Nederlandse architectuur in een internationale context te plaatsen. Dat is misschien de reden waarom Nederlandse architectuurcritici geen rol van belang spelen in de internationale discussie over architectuur. Nederlandse architecten zitten wél in internationale fora.

Wat is uw inschatting van de huidige situatie als u de architectuur in Nederland op dit moment in overweging neemt? Is het crisisgevoel terecht, is het onvermijdelijk, of ziet u nog steeds zinvolle ontwikkelingen in de Nederlandse architectuur, terwijl die wellicht minder modieus geworden is?

Dit jaar werd aan twee Nederlandse architecten de Mies van der Rohe-prijs toegekend! Dat is groots, dat is 'SuperDutch'! Wil dat zeggen dat er geen crisis is? Nu, toen ik directeur van het NAI was werd me dezelfde vraag gesteld. Zelfs toen al, jaren geleden, had ik sterk de indruk dat de Nederlandse architectuur op haar hoogtepunt was maar dat er al tekenen waren die erop wezen dat haar internationale reputatie en kwaliteit afnamen, en die indruk heb ik nog steeds. De architectuur oppert geen nieuwe ideeën en oplossingen, maar begint zichzelf in plaats daarvan te herhalen. Ik vind dat echter niet tragisch, het lijkt me een normaal en zelfs natuurlijk proces, waarbinnen ieder hoogtepunt uiteraard tijdelijk is. Deze golfbeweging, die een combinatie is van economische crisis en creatieve overkill, wordt wereldwijd ervaren en heeft nu klaarblijkelijk Nederland bereikt. Naar mijn mening vormt de crisis een enorme uitdaging voor Nederlandse architecten. Niemand, ook zichzelf niet, dwingt ze het ene architectonische hoogtepunt na het andere te produceren. Een crisis brengt gewoonlijk heroverwegingen, reorganisaties en nieuwe impulsen op gang. De hedendaagse Nederlandse architectuur is in de kern sterk en invloedrijk genoeg om niet alleen te overleven, maar om ook nieuwe strategieën te ontwikkelen en die zullen wellicht meer gericht zijn op wezenlijke wereldwijde behoeften, en alle modieuze trends achter zich laten.

A Fortuitous Crisis

E-mail interview with Kristin Feireiss

Marc Schoonderbeek

Looking back, what was, in your opinion, the role of the Netherlands Architecture Institute in presenting the work of the architectural (super-)modernist experiments in the Netherlands in the period you were directing the institute?

An institute like the NAI has to work and to be seen in an international context, in which Dutch architecture plays an important, but not the only role. It was not my main goal to present the work of the 'architectural modernist experiments' or to focus on promoting Dutch architecture in general. When I directed the NAI I saw my task as extending the Dutch architectural debate to an international dialogue and a world-wide discourse. The task of promoting belonged to the government, which in my 'Dutch days' was very much culturally orientated, as I hope it still is today. Especially architecture was seen as part of the national identity of this country. The involved ministries were supporting, sometimes through cultural organisations such as the Netherlands Architecture Fund, all kinds of activities like publications, exhibitions and conferences in this field. Young architects could get start-up grants and there was an enormous support of research projects in architecture and urban design, not only at the universities but also within the architecture firms themselves. Therefore, to repeat, in my view it was not the primary task of the NAI to be part of the governmental strategy. The NAI was concentrating on the next step: to communicate architecture to a wider public in the country itself and to stimulate and intensify the international dialogue.

Does this influence differ in any way from the 'programme' or 'goal' the NAI originally set out to achieve? Were there any surprises (either positive or negative) in what the NAI was trying to achieve in both the Dutch and international discourse?

My approach differs not only from the goal the NAI originally set out to achieve, as we have just discussed. As a relative outsider coming to the Netherlands it was one of my first surprises to see that there was and maybe still is a deep gap between architectural practice and architectural reflection. On the one hand you have architects creating outstanding innovative and experimental buildings and on the other hand the architectural critics and historians are strongly and mainly rooted in the tradition of the Dutch Modern Movement. A contemporary architect was only accepted if his/her work fit under this roof and every new tendency in architecture had to belong somehow to this, admittedly remarkable, Dutch tradition.

The experiences of my first exhibition on young Dutch architects at the NAI, entitled 'Nine + One; Ten Young Dutch Architectural Offices', are a significant example for the different approach I introduced. Unlike the concept of an earlier NAI-exhibition on young Dutch architects with the title 'Modernism without Dogma', I did not link my selection criteria to any style. What unified the participants of the 'Nine + One' show, and this generation of Dutch architects in general, was an analytic approach. For them, architectonic form was the result of a design strategy and not of a stylistic idiom. This exhibition was at first very much criticised in the Netherlands, because the similar attitudes of these young architects towards architecture did not result in a stylistically

similar architecture. Ultimately the exhibition, which promoted a new view on Dutch architecture, became very successful, due to its positive international reception in the media. Suddenly it became possible to organise a travelling version of the exhibition with the support of the Architecture Fund, which was shown almost all over the world.

Was the approach you introduced at the NAI fundamentally different than the programme of the Aedes Gallery in Berlin? For instance, were the major exhibitions on/by Libeskind and Morphosis organised with a specific 'goal' in mind that differed from the 'Nine + One' exhibition?

With the 'Nine + One' exhibition and many others, I tried to look at developments within the architectural discipline, both nationally and internationally, independently from any stylistic idiom and preconceived opinion.

Compared to the Aedes programme, my concept was not different from what I developed for the NAI, simply because I saw and see my role as a communicator, stimulator and even provocateur in the field of architecture and it does not matter in which country or institute I am working. But certainly there was a big difference in money, in scale (the gigantic main exhibition hall), and finally in possibilities. When I became director of the NAI, it was for me a most astonishing and wonderful experience that the board of the NAI gave me the freedom to develop my own strategy and concept. This strategy is founded on the belief that contemporary architecture museums have both a cultural and a social mission and that architecture is an integral part of cultural, political, social and economic life. The other aspect, having a strong influence on my exhibition program, was the urge to communicate architecture and urban design not only to experts but also to the public. With this approach I wanted to generate a general sympathy for environmental questions in order to help the public understand, value and protect their own environment.

Referring to the Libeskind and Morphosis exhibitions, I wanted to present the oeuvre of highly conceptual and controversial architects in exhibition-installations that not only reflected their work but also created a totally new spatial and emotional experience for the visitors. An experience that went far beyond everything they were used to. With these exhibitions, I wanted to touch, not to teach.

However, it was not only through these two exhibitions that I wanted to make the visitors curious about architecture. Thematic exhibitions such as 'Blank' on South Africa or 'TotalScape' on Japan or even the exhibition 'The Architecture of Mass Sports' all clearly demonstrated that architecture cannot be separated from political, social and economic developments. These things don't only happen far away from home, it is a global issue, which you are experiencing right now in the Netherlands. When you said in your introduction that 'architecture is to be influenced by changes in society on a much more fundamental level', these exhibitions already expressed the importance of these development for architectural years ago.

For years, the Dutch architectural profession in its debates has been complaining about an absence of a critical debate within the profession. As a foreigner coming to the Netherlands, did you indeed experience the same absence? If so, does this in any way differ from the debates in other countries, Germany for example?

During my Dutch period I did not experience the absence of a critical debate within the architectural profession, but I experienced that the critics and the architects were not able to speak the same language. They both frequently took part in public debates but it always seemed to me as if they did not want to, or

just could not, communicate with each other. They preferred to observe each other. While the Dutch architects had the desire to look beyond the borders of their country and the boundaries of their own discipline, most of the critics were insisting on the Dutch modernist tradition.

Another problem in my view: not only the critics but the Netherlands in general are concentrating too much on national and regional themes. To give a present-day example: The Rotterdam Architecture Biennale 2005 was announced as 'international', but at the official opening all speeches were held in Dutch and each of them focused on Dutch issues. This is not very inviting and does not support an international dialogue on architecture. Only few architectural critics are familiar with global developments and are able to place the Dutch architecture in an international context. That is maybe the reason why Dutch architectural critics don't play an important role in the international architecture discussion. It's the Dutch architects who are participating in international panels.

In considering the architectural profession in the Netherlands at this moment, how do you assess the current situation? Is the sense of crisis correct, is it inevitable or has, perhaps, the fashionable side of it disappeared, and do you still see relevant developments in this context?

Two Mies van der Rohe Awards for Dutch architects this year! This is glorious, this is 'SuperDutch'! But does it mean that there is no crisis? Well, when I was director of the NAI, I was asked the same question. Even at that time, years ago, I had the strong impression and it is still my feeling, that Dutch architecture is at its top, but there are already signs of a slow decrease in international reputation and quality. Instead of new reflections and solutions architecture starts to repeat itself. But I don't see this development as a tragedy. I see it as a normal and even natural process because nothing can remain on top for an ongoing period. This wave-like movement, a combination of economic crisis and creative overkill, is a global experience. Now it has obviously reached the Netherlands. In my opinion this crisis is an enormous chance for Dutch architects. They are no longer forced or forcing themselves to produce one architectural highlight after another. Crisis normally creates rethinking, re-organisation and new impulses. Contemporary Dutch architecture in its roots is strong and powerful enough not only to survive but also to create new strategies which are maybe more orientated to essential global needs – far away from any fashionable trend.